

ВПЛИВ ФАКТОРІВ ВІЙНИ НА МОВЛЕННЄВИЙ РОЗВИТОК ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ: ПІДТРИМКА ТА КОРЕКЦІЯ

Кириленко Жанна

Здобувач магістерського рівня вищої освіти
за спеціальністю «Спеціальна освіта –016 Логопедія»
Житомирський державний університет імені Івана Франка
м. Житомир. Україна

Повномасштабна війна в Україні спричинила безпрецедентний тиск на психофізичний розвиток підростаючого покоління. Порушення мовлення у дітей під час війни стають не лише медико-педагогічною, а й соціальною проблемою. Окупація, обстріли та евакуація стали катализаторами появи нових розладів або загострення вже існуючих дефектів мовлення (білінгвізм, заїкання).

Діти з особливими освітніми потребами (далі – діти з ООП) стають особливо вразливою групою. Проблема впливу воєнного конфлікту на розвиток зв'язного мовлення дітей з ООП стає все більш актуальною через зростання числа конфліктів у світі та їх тривалий характер. Діти, які можуть мати різноманітні мовленнєві порушення, потребують спеціалізованої підтримки. Однак в умовах воєнного стану ця підтримка стає набагато складнішою через руйнування освітніх інфраструктур, посилення психологічного стресу, евакуацію, втрату зв'язку зі звичним оточенням тощо.

Дослідження впливу психотравмуючих подій на когнітивні функції дітей проводяться провідними фахівцями в освіті. Експерти наголошують, що перерва у терапії та тривале перебування у стані стресу значно ускладнюють прогноз логопедичної корекції, особливо це позначається у роботі з дітьми з особливими освітніми потребами (ООП).

З огляду на вищезазначене, пріоритетними напрямками наукового пошуку є вивчення впливу воєнних дій на формування зв'язного мовлення у дітей з ООП. Це передбачає ідентифікацію ключових викликів та обґрунтування дієвих стратегій супроводу й розвитку мовленнєвої компетенції в умовах збройного конфлікту. Практичний складник дослідження орієнтований на створення цільових програм підтримки дітей з ООП у зонах бойових дій, а також на впровадження інновацій і технологічних рішень для стимуляції їхнього мовленнєвого зростання.

Теоретичною основою роботи є оцінка актуальних досліджень, у яких зосереджено увага на розв'язанні даної проблеми. Зокрема, питання інтеграції дітей із особливими потребами в освітній простір, їхню реабілітацію та соціальну адаптацію ґрунтовно розглядають такі вітчизняні фахівці, як В. Бондар, О. Волошина, Т. Євтухова, І. Іванова, А. Капська, В. Ляшенко, А. Полударова, Т. Черняєва та інші. Науковий пошук щодо диференціації груп дітей, які

потребують специфічних умов для успішної соціалізації, представлений у працях І. Беха, Т. Власової, Є. Мастюкової, В. Синьова, О. Хохліної, М. Ярмаченка. Водночас змістовні аспекти навчання та життєвої підготовки осіб з обмеженими можливостями висвітлені у дослідженнях Т. Білоус, І. Дмитрієвої, В. Золотоверха, І. Ванової, В. Липи, Л. Одинченко, В. Тарасун [4, с. 120].

Наукове дослідження впливу воєнного конфлікту на розвиток зв'язного мовлення дітей з ООП здійснюється на широкій міжнародній арені («Духовність особистості: методологія, теорія і практика» [3]), де дослідники з різних країн спільно працюють над з'ясуванням проблеми та пошуку оптимальних шляхів підтримки цієї вразливої групи дітей.

Вивчення впливу воєнного стану на розвиток зв'язного мовлення дітей з ООП сьогодні є об'єктом уваги міжнародної наукової спільноти, яка об'єднує зусилля для пошуку механізмів підтримки цієї категорії населення. Комплексна парадигма розв'язання мовленнєвих проблем реалізується у наукових доробках А. Богуш, Н. Пахомової, Є. Соботович, В. Тищенко, В. Тарасун, М. Шеремет.

Особливий акцент дослідники роблять на превентивній діагностиці мовленнєвих відхилень. Як зазначають Н. Пахомова та її колеги, ефективність корекційно-розвиткового впливу безпосередньо залежить від його своєчасності на ранніх етапах онтогенезу. Раннє втручання та надання допомоги дітям із порушенням психофізичного розвитку визнано стратегічним пріоритетом сучасної спеціальної та інклюзивної освіти, що дозволяє максимально оперативно стимулювати мовленнєву активність вихованців [5].

Досвід подолання складних мовленнєвих розладів засвідчує, що успіх корекції зумовлений цілісним підходом, що базується на врахуванні персональних характеристик дитини. [2] наголошує на важливості індивідуалізації навчання, яка має спиратися на аналіз структури дефекту, супутніх ускладнень, стану психомоторики та емоційного фону дитини.

Сучасні публікації підтверджують гостру потребу в подальшому вивченні даної теми. Перспективними векторами досліджень залишаються психологічні чинники впливу війни на мовленнєву сферу дітей з ООП, а також розробка та практична апробація спеціалізованих програм.

Формування зв'язного мовлення виступає ключовим чинником у становленні комунікативної компетенції як для дітей загального розвитку так і для дітей з ООП. Це вміння висловлювати свої думки, ідеї, почуття зрозуміло та послідовно, користуючись мовою. Зв'язне мовлення допомагає дітям виражати свої потреби та бажання, взаємодіяти з іншими людьми, розвивати пізнавальні процеси та розуміння навколишнього світу. Для дітей з ООП вміння ефективно спілкуватися може впливати на їхню можливість досягнення успіху в навчанні, соціальну інтеграцію та є ключовим аспектом їхнього соціального та академічного успіху [3].

Умови кризи та конфлікту створюють низку викликів у формуванні зв'язного мовлення у дітей з ООП. Так, недостатність доступу до освіти, руйнування освітніх інфраструктур, відсутність спеціалізованих програм та педагогічних кадрів у зоні конфлікту можуть ускладнювати процес формування мовлення.

Крім того, стресові ситуації, втрата стабільності, а також недостатня підтримка з боку оточуючих можуть призвести до затримок у мовленні та інших мовленнєвих порушень. Визначення основних викликів, з якими зіштовхуються діти з ООП в умовах воєнного конфлікту, є ключовою передумовою для розробки ефективних стратегій підтримки та інтервенції щодо поліпшення їхнього мовленнєвого розвитку.

Сучасна логопедична практика свідчить про три основні вектори впливу війни на дітей:

1. *Прямий психогенний вплив.* Вибухи, евакуація та адаптація на новому місці викликають у дітей стресові реакції. Це проявляється у виникненні заїкання (логоневрозу) або відмові від комунікації (мутизм). Стрес блокує бажання йти на контакт, що унеможлиблює вчасну корекцію, наприклад, при фонетико-фонематичній недостатності.

2. *Десоціалізація та ізоляція.* У регіонах, де дошкільні заклади були закриті через відсутність укриттів, спостерігається затримка мовлення через брак спілкування з однолітками. Соціальна ізоляція вдома перешкоджає природному формуванню словникового запасу.

3. *Специфічний білінгвізм біженців.* Діти, що виїхали за кордон у ранньому віці (період формування мовлення), опиняються в ситуації «мовного дефіциту». Розуміючи кілька мов (наприклад, українську, вірменську та німецьку), вони відчують гостру нестачу активного словника рідної мови, що вимагає специфічного підходу в реабілітації після повернення в Україну.

Отже, виявлення потреб у підтримці та інтервенції для поліпшення мовленнєвого розвитку дітей з ООП в умовах воєнного стану є важливим завданням, що вимагає комплексного підходу та спільних зусиль урядових та громадських організацій, міжнародних спільнот та суспільства загалом і передбачає активну участь і підтримку всіх зацікавлених сторін та спеціалістів. [6]. Один із підходів полягає у розробці та впровадженні педагогічних та психологічних програм, які спрямовані на покращення мовленнєвого розвитку таких дітей. Ці програми містять різноманітні методи та стратегії, які впливають на розвиток мовленнєвих навичок, психологічну підтримку, стимулювання самовираження. Програми спрямовані на створення індивідуального підходу до кожної дитини, враховують її потреби, можливості, особливості й включають у себе методики навчання, які сприяють поліпшенню мовленнєвих навичок та розвитку комунікативних умінь. На допомогу педагогам приходять інноваційні методи та технології, які відіграють важливу роль у стимулюванні мовленнєвого розвитку дітей з ООП під час воєнного конфлікту. Ці методи охоплюють використання різноманітних програмних засобів, інтерактивних ігор, відеоматеріалів.

Одним із ключових аспектів у корекційній роботі з дошкільниками, які мають тяжкі порушення мовлення, є діагностика. Вона відіграє фундаментальну роль у визначенні специфіки мовленнєвих труднощів і є відправною точкою для подальшої корекційної роботи. Діагностичний процес охоплює детальне вивчення мовленнєвого розвитку дитини, її здатності до артикуляції,

фонематичного сприйняття, словникового запасу та граматичної структури мовлення. Важливим є також аналіз темпу та ритму мовлення, оскільки ці характеристики часто порушуються у дітей із тяжкими мовленнєвими порушеннями [1, с. 5]. Діагностика мовленнєвих порушень передбачає використання спеціальних логопедичних тестів і методик, які допомагають визначити тип та ступінь мовленнєвих порушень. Наприклад, за допомогою тестів оцінюють здатність дитини розрізняти звуки, правильно вимовляти слова, будувати речення та висловлювати думки. До поширених порушень, які виявляють під час діагностики, належать дислалія (порушення звуковимови), алалія (недорозвинення мовлення), ринолалія (порушення тембру голосу через анатомічні дефекти) та дизартрія (порушення артикуляційної моторики). Визначення цих особливостей дозволяє створити чітку картину мовленнєвого дефіциту дитини. Результати діагностичного обстеження є основою для розробки індивідуальної програми корекції, яка враховує специфіку порушення та індивідуальні особливості дитини. Наприклад, для дітей із дизартрією програма включає вправи на розвиток артикуляційної моторики та дихальних технік, тоді як для дітей із алалією особливу увагу приділяють збагаченню словникового запасу й формуванню фразового мовлення. Таким чином, ретельна та всебічна діагностика дозволяє максимально ефективно організувати корекційний процес, враховуючи потреби кожної дитини.

Застосування інноваційних методів та технологій дозволяє ефективно стимулювати мовленнєвий розвиток та забезпечити доступ до освіти, незважаючи на складні умови. Сімейна підтримка, професійна допомога вчителів та співпраця з громадськими організаціями сприяють створенню стійкого соціального середовища, що сприяє розвитку мовлення та адаптації дітей до умов війни. У воєнних зонах, де діти з ООП постають перед значними випробуваннями, виникає важлива необхідність у практичних програмах та ініціативах для підтримки їхнього зв'язного мовлення. Ці програми спрямовані на надання дітям необхідних навичок та ресурсів для подолання мовленнєвих викликів, що виникають в умовах воєнного стану.

Для успішної корекції в умовах війни необхідно дотримуватися таких принципів:

- *своєчасність* – це обов'язковий огляд логопеда у 5 років, навіть за відсутності видимих проблем.
- *увага до симптомів* – батьки мають реагувати, якщо дитина до 2 років не відгукується на ім'я або не розуміє побутових прохань.
- *перевірка слуху* – це обов'язкова діагностика слухової функції, оскільки стрес може маскувати фізіологічні порушення.

Сьогодні логопедична допомога стає частиною загальної системи реабілітації, охоплюючи не лише дітей, а й військових із мінно-вибуховими травмами, що потребує розширення мережі інклюзивно-ресурсних центрів.

Список літератури

1. Котлова Л. О., Бондар І. О., Долінчук І. О. *Підходи до корекції мовленнєвих порушень у дошкільників із тяжкими порушеннями мовлення. інноваційна педагогіка*. 2025. вип. 79, т 1. с. 105-109. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/43312/>
2. Кравченко І. Л. Загальна структурно-функціональна модель центрів медичносоціальної реабілітації дітей з фізичними вадами. *Архітектурний вісник Київського національного університету будівництва і архітектури*, 2013. № 1. С. 53–60.
3. Крутій К. Л., Богуш А. М. *Дошкільна лінгводидактика: словник-довідник: понад 600 термінів, понять та назв*. Крутій. Запоріжжя: ТОВ «ЛПІС» ЛТД, 2014. 200 с. 1(108)-2024 Духовність особистості: методологія, теорія і практика 158
4. Потапюк Л. М. Організація інклюзивної освіти у вітчизняному просторі. *Вісник Університету імені Альфреда Нобеля*. Серія «Педагогіка і психологія». Педагогічні науки, 2021а. № 1 (21). Дніпро. С. 119–126.
5. Pakhomova N. G., Baranets I. V., Lukianenko A.V, Leshchii N. P., Kachurovska O. B., Verezan O. I., Olefir O. I. Comprehensive rehabilitation of children with sensory and intellectual disorders. *Світ медицини та біології*, 2022. No 2 (80). P. 113–118.
6. Somma M., Bennett S. Inclusive Education and Pedagogical Change: Experiences From The Front Lines. *International Journal of Educational Methodology*, 2020. No 6 (2). P. 285–295.